
Володимир Дмитрук

**РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ КОРДОН
І ПРИКОРДОННЯ ЯК ОБ'ЄКТ
ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ
РЕГІОНАЛІСТИКИ**

Тема кордонів України, що набула із здобуттям незалежності політико-правового звучання, істотно збагатила предметні поля багатьох галузей соціогуманітаристики – історії, географії, політології, соціології, культурології, етнології та ін. Міждисциплінарний простір для їх взаємодії у дослідженні кордонів і погранич забезпечує історична регіоналістика – галузь наукового знання, орієнтована на дослідження територіальності у найрізноманітніших її проявах, як у внутрідержавному, так і у міждержавному аспектах.

Кордон – поняття, що є водночас і знаково-символічним, і поліфункціональним. За законом України «Про державний кордон України» в юридичному тлумаченні «Державний кордон України є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України — суші, вод, надр, повітряного простору». Державні кордони «є відображенням територіальної цілісності, політичної та економічної незалежності, суверенітету та єдності України»¹.

Яким чином тему кордонів було представлено в науковому і науково-популярному дискурсі України протягом останнього двадцятиріччя? Яке місце української історичної науки в цьому питанні?

На зорі української незалежності тема історії формування українських кордонів не відразу стала об'єктом підвищення наукового інтересу. Проблема етнічних меж цікавила науковців значно більшою мірою. Одними із перших історичних досліджень на початку 90-х років ХХ ст., присвячених кордонам України, були праці Василя Боечка, Оксани Ганжі та Бориса Захарчука², які і до сьогодні залишаються популярними в колі дослідників і журналістів. Появу цих

---

¹ Закон України «Про державний кордон України» // Відомості Верховної Ради України — 1992. — № 2. — Ст. 5.

² Боечко В. Д., Ганжа О. І., Захарчук Б. І. Кордони України: Історична ретроспектива та сучасний стан. — К., 1994; Боечко В. Д., Ганжа О. І., Захарчук Б. І. Формування державних кордонів України, 1917–1940 рр. — К., 1991; Боечко В. Д., Ганжа О. І., Захарчук Б. І. Кордони України: історія та проблеми формування (1917–1940 рр.) // Український історичний журнал. — 1992. — № 1. — С. 56–77; Ганжа О. І., Захарчук Б. І. Проблема державних кордонів України (1917–1940 рр.) // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. — К., 1992. — Вип. 2. — С. 3–10.

праць стимулювали і закономірний спалах політичних дискусій з питань етнічних і державних кордонів на рубежі 80–90-х років, і наочні приклади міжетнічних і міждержавних конфліктів на просторі колишнього СРСР, і необхідність подолання «дослідницьких табу» щодо проблем кордонів у радянській історичній науці.

У радянській період видання з проблеми кордонів обмежувалися переважно традиційними адміністративно-територіальними показниками та статистичними даними без будь-яких історичних коментарів чи посилань. Своєрідний «вакуум», «прогаліни», «білі плями» в темі кордонів, як і з багатьох інших питань української історії, фіксувалися не лише в наукових колах, а й на рівні широкої громадськості. Перші наукові та науково-популярні праці були результатом суспільного і непрямого державного замовлення й, можливо, з цих причин у них децю проглядався емоційний і романтичний характер висвітлення проблем історії кордонів, прикордоння, етнічних меж і їхнього сьогодення.

Уведення до наукового обігу нових архівних джерел, перевидання частини історичних досліджень, які тривалий час перебували під забороною, не лише стимулювало відповідний інтерес суспільства, а й загострило політичні суперечки в Україні та з найближчими її сусідами. Неоднозначно були сприйняті, зокрема, перевидання окремих праць Д.Багалія, С.Рудницького, В.Кубійовича, а також короткий нарис М.Дністрянського³.

Однак попри політичну актуальність і наукову перспективність теми історії формування кордонів, наступне п'ятиріччя не відзначалося появою значних масивів відповідної друкованої продукції, а в більшості публікацій про українські кордони, які все ж таки побачили світ, використовувалася інформація зі згаданих праць початку 90-х років, за винятком поодиноких видань⁴.

Можливо, найповнішим і найбільш цілісним дослідженням з історії кордонів України, хоча і не досить об'ємним, є публікації Геннадія Єфіменка та Станіслава Кульчицького в «Енциклопедії історії України»⁵ і збірнику наукових статей «Регіональна історія України»⁶.

³ Багалій Д. Історія Слобідської України. — Харків, 1993; Рудницький С. Чому ми хочемо незалежної України / Упорядк., передмова О. Шаблія. — Львів, 1994; Дністрянський М. С. Кордони України. Територіально-адміністративний устрій. — Львів, 1992.

⁴ Романцов В. О. Український етнос: на одвічних землях та з їхніми межами (XVIII–XX століття). — К., 1998; Дністрянський М. С. Україна в політико-географічному вимірі. — Львів, 2000; Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України. — К., 2000.

⁵ Єфіменко Г. Г., Кульчицький С. В. Кордони державні України, принципи та історична практика їх визначень // Енциклопедія історії України: У 10 т. — Т. 5: Кон–Кю. — К., 2008. — С. 137–148.

⁶ Єфіменко Г. Г., Кульчицький С. В. Кордони і територія України у ХХ ст. // Регіональна історія України. — Вип. 2. — К., 2008. — С. 135–160.

Один із перших кроків у зміні акцентів і напрямів досліджень кордонів і прикордоння в Україні, зокрема з новими поглядами на їхній українсько-російський сегмент, було зроблено під час проведення 2003 року в Харкові при підтримці Інституту Кеннана наукового семінару «Українсько-російське пограниччя: формування соціального та культурного простору в історії та в сучасній політиці»⁷.

У рамках цього заходу геополітичне майбутнє українсько-російського кордону розглядалося в контексті глобалізації та європейської інтеграції. Чи не вперше в середовищі істориків визначальне місце відводилося формуванню нового наукового напрямку — лімології, завданням якої є вивчення кордонів, фронтирів, буферних і контактних зон тощо. На відміну від класичної геополітичної традиції, сучасна лімологія інтерпретує кордони як соціальний, культурний і політичний конструкт⁸.

Керівник Центру політичних досліджень Інституту географії РАН Володимир Колосов, аналізуючи розвиток концепцій лімології, вказує на можливість потенційного застосування її теоретичних побудов до вивчення нового російського пограниччя. Звісно, це стосується і безпосередньо українсько-російського кордону, який належить до категорії «нових». Автор підкреслює, що «вихідним пунктом сучасних кордонів стало вивчення виникнення та еволюції територіальних ідентичностей», а «прикордонний простір — це соціально-географічна зона, в межах якої найбільш ефективно взаємодіють економічні, культурні, правові та політичні системи сусідніх країн і стикаються їхні інтереси»⁹. В ряді інших праць, підготовлених В. Колосовим і його колегами, охарактеризовано традиційні підходи дослідження кордонів¹⁰, визначається співпадіння культурних кордонів, які виконують функції контакту між культурами, із юридичними, які забезпечують суверенітет і територіальну цілісність держави, соціальну і етнокультурну цілісність її населення. Однак при появі нових політичних кордонів,

⁷ Українсько-російське пограниччя: формування соціального та культурного простору в історії та в сучасній політиці. Семінар, м. Харків, 11 квітня 2003 р. / Інститут Кеннана. — Харків, 2003. — 45 с. — Режим доступу: http://www.kennan.kiev.ua/kkp/content/seminars/materials/2003_04_11.pdf.

⁸ Фісун О. Геоісторичне майбутнє україно-російського кордону в контексті глобалізації та європейської інтеграції // Українсько-російське пограниччя: формування соціального та культурного простору в історії та в сучасній політиці. Семінар, м. Харків, 11 квітня 2003 р. / Інститут Кеннана. — Харків, 2003. — С. 4. — Режим доступу: http://www.kennan.kiev.ua/kkp/content/seminars/materials/2003_04_11.pdf.

⁹ Колосов В. Теоретическая лимология: новые подходы // Международные процессы. — 2003. — № 3. — С. 44–49. — Режим доступу: <http://www.intertrends.ru/three/004.htm>.

¹⁰ Колосов В. В., Туровский Р. Ф. Современные государственные границы: новые функции в условиях интеграции и приграничное сотрудничество // Известия РАН. Серия географическая. — 1998. — № 1.

найчастіше культурні кордони перетворюються на юридичні¹¹, в результаті чого важливого значення набувають також визначення і характеристика самоідентифікації людей з певною територією¹², феномен кордону та прикордоння в соціокультурному вимірі тощо¹³.

Виокремлення із широкого спектру предметного поля лімології безпосередньо історичної лімології із концептуалізацією цього нового напрямку у вітчизняній історичній науці належить доктору історичних наук, завідувачу відділу історичної регіоналістики Інституту історії України НАН України Ярославі Верменич. У статті «Історична лімологія: проблеми концептуалізації»¹⁴ зроблено глибокий аналіз доробку сучасних учених щодо теоретичної лімології, міждисциплінарної проблеми кордону та прикордоння.

Авторка досить чітко визначає і характеризує термінологічні неузгодженості та неусталеність понятійного апарату, зокрема «пограниччя», «прикордоння», «порубіжність» і похідних від них. Оскільки кордони України умовно поділяються на «старі» і «нові», останні з яких були внутрішніми міжреспубліканськими, відповідно їхнє облаштування передбачало масу суперечностей; як приклад наведено проблеми делімітації російсько-українського кордону, що призводять до упередженості й невдоволення місцевих мешканців. Однак Я. Верменич стверджує, що еволюція транскордонних відносин на рубежах України йде в напрямі від відчуження до інтеграції, ліквідації бар'єрів і упереджень, хоча можливості транскордонного співробітництва використовуються далеко не повністю (перспективи соціального використання природних ресурсів, рекреаційного потенціалу, спільних заходів у сфері охорони довкілля, запобігання природним і техногенним катастрофам тощо)¹⁵. За переконанням географів Григорія Підгрушного та Юрія Качаєва, розвиток транскордонного співробітництва можливий лише за умови територіально-господарських утворень, де реалізується соціально-економічна взаємодія між суб'єктами господарювання суміжних країн, їх населенням, громадськими структурами тощо¹⁶.

¹¹ Колосов В. А., Мироненко Н. С. Геополитика и политическая география. — М., 2001.

¹² Мир глазами россиян: мифы и внешняя политика / Под ред. В. А. Колосова. — М., 2003.

¹³ Кочан В. М. Проблема границ и пограничья в социокультурных исследованиях конца XIX — XX вв. // Социальная философия и философия истории. — 2007. — № 3. — С. 66–79; Кочан В. М. Феномен пограничья в соціокультурному вимірі. Автореферат дис... канд. філос. наук. — Сімферополь, 2008.

¹⁴ Верменич Я. Історична лімологія: проблеми концептуалізації // Регіональна історія України. — Вип. 5. — К., 2011. — С. 29–48.

¹⁵ Там само. — С. 48.

¹⁶ Підгрушний Г., Качаєв Ю. Українсько-російсько-білоруський транскордонний регіон: фактори формування, особливості територіальної організації, проблеми та перспективи розвитку // Регіональна історія України. — Вип. 5. — К., 2011. — С. 117–119.

Надзвичайно важлива грань "кордонної" проблеми – статус погранич. Здебільшого прикордоння цікавлять дослідників як «зона контактів та інтенсивної концентрації соціально-психологічної енергії захисного чи наступального характеру»¹⁷. У дослідженнях ряду українських і російських істориків питання специфіки порубіжних територій і особливостей формування самосвідомості «людини прикордоння» на українських землях розкривається на прикладах зміни політичних чи соціальних орієнтирів протягом XVI–XX століть¹⁸.

Співробітники Інституту слов'янознавства РАН підготували комплексне дослідження, присвячене регіональним особливостям і кордонам України в XVII–XX ст., де кордони розглядаються в політичному, адміністративному, етнічному, мовному, конфесійному і культурному аспектах¹⁹. Зокрема, доктор історичних наук Л. Горизонтов акцентує увагу на тому, що кордони є не тільки роздільним, а й об'єднавчим елементом, що сприяє активній інтеграції і співробітництву прикордонних регіонів²⁰. С. Лукашова розглядає специфіку

¹⁷ Верменич Я. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. — К., 2003. — С. 41.

¹⁸ Див.: Багалій Д. Заселення Південної України (Запорожжя й Новоросійського краю) і перші початки її культурного розвитку. — Харків, 1920; Босчко В. Ф., Чабан А. Ю. Роль порубіжних територій у процесі генезису козацтва // Український історичний журнал. — 1999. — № 2.; Бойко О. Д. Формування території української незалежної держави в часи Української революції (1917–1921). — К., 2007; Бойко О. Д. Територія, кордони і адміністративно-територіальний поділ Української держави гетьмана П. Скоропадського (1918) // Регіональна історія України. — Вип. 3. — К., 2009. — С. 217–232; Брехуненко В. Козаки на степовому кордоні Європи. — К., 2011; Гуржій О. Остаточна ліквідація державних кордонів України в другій половині XVIII ст. // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку. — Київ–Черкаси, 1994; Кабузан В. М. Украинцы в мире: динамика численности и расселения. 20-е годы XVIII века — 1989 год: формирование этнических и политических границ украинского этноса. — М., 2006; Картоев М. М. Российские карты Северного Кавказа XVIII–XIX вв.: эволюция образа пространства (от «Чужого» к «Своему»), границы и этнополитические маркеры. — Вестник РОИИ. — № 24. — 2011; Кравченко В. Регіональна ідентичність Слобожанщини в історичній перспективі 18 — початку 20 ст. // Українсько-російське пограниччя: формування соціального та культурного простору в історії та в сучасній політиці. Семінар, м. Харків, 11 квітня 2003 р. / Інститут Кеннана. — Харків, 2003. — С. 32–35. — Режим доступу: http://www.kennan.kiev.ua/kkp/content/seminars/materials/2003_04_11.pdf; Кравченко В. Харьков/Харків: столица Пограничья. — Вильнюс, 2010; Леп'яко С. Великий кордон Європи як фактор становлення українського козацтва (XVI ст.). — Запоріжжя, 2001; Маслійчук В. Провінція на перехресті культур (дослідження з історії Слобідської України XVII — XIX ст.). — Харків, 2007; Панкова-Козочкина Т. В. Казаки и крестьяне на Дону в 1920-е годы: столкновение образов и стереотипов. — Вестник РОИИ. — № 24. — 2011; Щербак В. О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина 15 — середина 17 ст. — К., 2000.

¹⁹ Регионы и границы Украины в исторической ретроспективе. — М., 2005.

²⁰ Горизонтов Л. Е. Украина в зеркале регионалистики // Регионы и границы Украины в исторической ретроспективе. — С. 4.

культурного пограниччя через стосунки «своїх» і «чужих» в інтерпретації козацького літописання XVIII ст., вказуючи на суб'єктивність у підході до тлумачень і характеристик історичних подій через призму відсутності єдиного типу самоідентифікації української політичної еліти козацької доби²¹.

Ґрунтовно визначив вплив зміни державних кордонів у результаті поділів Речі Посполитої і включення Правобережної України до складу Російської імперії на мовну ситуацію в регіоні наприкінці XVIII — у першій половині XIX ст. О. Остапчук. Автор наголошує на тому, що під впливом ряду соціокультурних факторів і адміністративного тиску відбувалася кардинальна перебудова взаємовідносин між мовами в комунікаційному просторі та зміна культурних орієнтирів²².

Увагу російських авторів привертають також проблеми формування українсько-російського кордону як міждержавного на початку XX ст. Йдеться про період діяльності Української Центральної Ради та створення Української Народної Республіки, гетьманат П. Скоропадського, правління Директорії УНР, проголошення Української Соціалістичної Радянської Республіки. Нестабільності та рухливості кордонів сприяли масові повстанські рухи, самопроголошення різноманітних державних утворень на півдні і сході України, постійні конфлікти з денікінською армією та країнами Антанти. Лише із завершенням Української революції 1917–1921 рр. кордон віртуально усталився, спочатку як міждержавний, а згодом, після створення СРСР, міжреспубліканський з БСРР і РСФРР. Якщо з білоруською стороною значних непорозумінь по розмежуванню території не було, то з Росією процес домовленостей розтягнувся аж до 1928 р. Врегулювання цього питання здійснювалося в умовах жорстких суперечностей. Українське партійне керівництво досить активно реагувало на обмеження інтересів республіки, особливо щодо неадекватного обміну територіями як в економічному, так і в територіальному й демографічному планах²³.

Реалії глобалізації та європейської інтеграції на рубежі тисячоліть справляють політичний вплив на процеси переосмислення значення кордонів. Формування національних держав завжди пов'язується зі встановленням міжнародних кордонів як певного рубежу, краю

²¹ Лукашова С. С. Культурное пограничье: «свои» и «чужие» в казацком летописании XVIII в. // Регионы и границы Украины в исторической ретроспективе. — С. 34–52.

²² Остапчук О. А. Изменение государственных границ как фактор формирования языковой ситуации на Правобережной Украине в конце XVIII — первой половине XIX в. // Регионы и границы Украины в исторической ретроспективе. — С. 53–92.

²³ Борисёнок Е. Ю. Украина и Россия: спор о границах в 1920-е годы // Регионы и границы Украины в исторической ретроспективе. — С. 205–237; Дьякова Н. А., Челелкин М. А. Границы России в XVII — XX веках. — М., 1995.

території, а прикордонні порубіжні регіони розглядаються як периферія країни. Однак парадокс полягає в тому, що сучасні кордони, з одного боку, розділяють держави, народи, людей, а з іншого перетворюють прикордоння у центри особливих регіонів, де породжуються нові форми солідарності, нові соціальні спільноти і новий соціальний простір. І кордон у новому середовищі вже не розглядається як перешкода, обмеження можливостей, умовна «стіна», бар'єр²⁴.

В Європі практика прикордонного співробітництва набула найбільшого розвитку як частина інтеграційних процесів. У пострадянських країнах нові міждержавні кордони, навпаки, ще не легітимувалися належним чином – незавершеність процесів делімітації та демаркації спричиняє невизначеність у напрямках і змісті прикордонних відносин.

До останнього часу між Україною і Росією залишається проблема невирішеності делімітації Азовського моря та Керченської протоки, головним пунктом розбіжностей залишається демаркація сухопутного кордону. Тривалий час для Росії така ситуація невизначеності була вигідною з геополітичних міркувань, що часто призводило до нагнітання політичних пристрастей і «непорозумінь» у міждержавних відносинах. І в Україні є політичні сили, які виступають проти легітимності українсько-російського кордону, розглядаючи його як «штучний», що розколює два східнослов'янських народи²⁵. З іншого боку виголошуються протилежні погляди – щодо неспівпадіння території етнічних земель і державного російсько-українського кордону з втратами саме з українського боку²⁶.

Тетяна Журженко у статті «Українсько-російський кордон як культурний і політичний конструкт» чітко вказує на розбіжності між Україною і Росією в розумінні призначення кордонів і транскордонного співробітництва, зокрема «в Україні транскордонне співробітництво з Росією репрезентується в прагматичних термінах і позбавлене будь-якого ідеологічного навантаження. Водночас сам українсько-російський кордон тісно пов'язаний з проблемою

²⁴ Фісун О. Геоісторичне майбутнє україно-російського кордону в контексті глобалізації та європейської інтеграції // Українсько-російське пограниччя: формування соціального та культурного простору в історії та в сучасній політиці. Семінар, м. Харків, 11 квітня 2003 р. / Інститут Кеннана. — Харків, 2003. — С. 6. — Режим доступу: http://www.kennan.kiev.ua/kkp/content/seminars/materials/2003_04_11.pdf.

²⁵ Журженко Т. Українсько-російський кордон як культурний і політичний конструкт // Українсько-російське пограниччя: формування соціального та культурного простору в історії та в сучасній політиці. Семінар, м. Харків, 11 квітня 2003 р. / Інститут Кеннана. — Харків, 2003. — С. 8–9. — Режим доступу: http://www.kennan.kiev.ua/kkp/content/seminars/materials/2003_04_11.pdf.

²⁶ Заставний Ф. Д. Українські етнічні землі. — Львів, 1993.

національної ідентичності, набуває особливого символічного сенсу захисту від «небезпечної відкритості зі Сходу». До набору загроз, які є наслідком незахищеності східного кордону, входять: культурний та інформаційний вплив Росії, загроза лінгвістичній ідентичності, інтервенціонізм російського бізнесу, нелегальна міграція, контрабанда і проникнення організованої злочинності. Специфіка формування національної ідентичності в Україні потребує дистанціювання від Росії та від загального історико-культурного спадку двох країн, що надає особливого символічного статусу новому кордону». У Росії ж «розвиток транскордонного співробітництва наділяється особливим символічним смислом, має певну ідеологію. Головним чином це ідеологія східнослов'янської дружби, спільних історичних і культурних коренів та спільної долі двох братніх народів, яка остаточно склалася в радянську епоху»²⁷.

Саме історико-культурний спадок російсько-українського прикордоння через співставлення минулого і сьогодення, за польовими дослідженнями А. Гриценка, дає підстави констатувати, що населення в межах історичних регіонів російсько-українського прикордоння зберегло свій етнокультурний колорит і відчуває ментальну близькість, підтверджуючи «тезу про інерційність історичної свідомості та довготривалість історичних кордонів»²⁸.

2–3 грудня 2010 р. в Києві, в Інституті філософії НАН України за сприяння Посольства Франції в Україні, Французького культурного центру в Україні, Інституту історії України НАН України відбувся Міжнародний науковий колоквиум «Кордони України: історичні та сучасні культурно-ідентифікаційні проблеми», в рамках якого розглядалися питання появи нових державних кордонів і проблеми, пов'язані з ними. У заході взяли участь учені з України, Росії, Франції, Молдови. На пленарному засіданні та організованих круглих столах «Становлення кордонів сучасної України: погляд із 21 століття» і «Роль сучасних кордонів у внутрішньому розвитку України» особлива увага зверталася на питання сучасного бачення проблем кордонів і прикордоння з огляду на наявність найновіших досліджень у цьому напрямі. Зокрема Володимир Колосов (Інститут географії РАН) порушив питання російсько-українського прикордоння з погляду 20-річного досвіду «роз'єднаної цілісності». Олександр Андрощук (Інститут

²⁷ Журженко Т. Українсько-російський кордон як культурний і політичний конструкт // Українсько-російське пограниччя: формування соціального та культурного простору в історії та в сучасній політиці. Семінар, м. Харків, 11 квітня 2003 р. / Інститут Кеннана. — Харків, 2003. — С. 11. — Режим доступу: http://www.kennan.kiev.ua/kkp/content/seminars/materials/2003_04_11.pdf.

²⁸ Гриценко А. Историко-культурные регионы российско-украинского приграничья: прошлое и настоящее // Регіональна історія України. — Вип. 5. — К., 2011. — С. 110.

історії України НАН України) у доповіді «Війна карт: українські кордони в період 1990–2009 років» вів мову не стільки про реальні державні кордони, скільки про кордон як елемент дискурсу, інтелектуальних конструкцій та схем, авторських розмірвань і бачень. Григорій Підгрушний (Інститут географії НАН України) у виступі більше уваги звернув на сучасні проблеми і перспективи розвитку українсько-російсько-білоруського прикордоння. Мішель Фуше (Вища нормальна школа Ульм, Інститут вищих студій національної безпеки, Франція) ознайомив присутніх з власним баченням того, яким чином трансформуються уявлення про Україну та її кордони у сучасному світі.

Загалом колоквиум дав можливість проаналізувати особливості формування сучасних кордонів України в контексті культурних та ідентифікаційних процесів, які відбуваються в Європі, дозволив з'ясувати перспективи, які відкриваються завдяки державним кордонам України.

Теоретико-методологічні аспекти проблеми кордонів і погранич перебувають у фокусі уваги Міжвузівського науково-освітнього центру «Нова локальна історія» Російського державного аграрного університету – МСГА ім. К.А.Тімірязєва (Москва) та Ставропольського державного університету, з яким вітчизняні фахівці-регіоналісти активно співпрацюють. Одним із напрямів його досліджень є історія прикордонних областей, в рамках яких проводяться інтернет-конференції, де розглядаються і обговорюються нові теоретичні альтернативи розвитку регіональної історії. За твердженням Марини Колесникової і Сергія Маловічка, історія прикордонних областей, принципи її вивчення, полідисциплінарні та компаративні підходи допомагають звернути увагу на взаємовпливи народів, історію діаспорних відносин і міграційних процесів, історію переймання економічних, політичних, соціальних, сімейних, побутових традицій і навичок, а також досвід спільного проживання, господарювання, природокористування і впливу на ландшафт²⁹. У контексті вивчення

²⁹ Колесникова М. Е., Маловичко С. И. Новые направления изучения региональной истории: история пограничных областей Северного Кавказа. Режим доступа: <http://www.newlocalhistory.com/node/16#23>; Див. також: Маловичко С. И. Исследовательское поле «истории пограничных областей» и изучение локальной истории // Западноевропейская цивилизация и Россия: общее и особенное. — Пятигорск, 2003; Маловичко С. И. Зоны этнокультурных контактов земледельцев Ставрополя в конце XVIII – XIX в. как объект истории пограничных областей Северного Кавказа // Народ и власть: Исторические источники и методы исследования. — М., 2004; Колесникова М. Е. Интеллектуальная история пограничных областей: европейские научные традиции и изучение народов Северного Кавказа // Западноевропейская цивилизация и Россия: общее и особенное. — Пятигорск, 2003; Маловичко С. И. Полидисциплинарный статус «истории пограничных областей» («Borderlands history» и изучение локальной истории Северного Кавказа) // Запад–Россия–Кавказ: Межвузовский научно-теоретический альманах. — Вып. 2. — Ставрополь–Москва, 2003.

історії українсько-російського прикордоння досвід російських колег є досить актуальним і перспективним.

Запропонована тема російсько-українського прикордоння як об'єкта дослідження історичної регіоналістики уявляється, отже, вельми перспективною. Встановлення нових кордонів породило нові спільні інтереси прикордонних регіонів, які базуються на історичному спадку попередніх поколінь. Саме вони диктують зміщення фокусу наукових інтересів від вивчення історії формування українських етнічних меж і державних кордонів, притаманного 90-м рр. минулого століття, до осмислення теоретико-методологічних проблем взаємодії у контактних зонах, специфіки територіальних ідентичностей, вивчення кордонів і прикордоння як особливостей транскордонного співробітництва. Цей напрям досліджень дасть змогу не тільки по-новому подивитися на усталені століттями принципи міждержавних і міжрегіональних відносин, а й виробити нові, перспективні моделі міжрегіональних контактів.*

---

* Проект виконувався за рахунок бюджетних коштів, наданих як грант Президента України.